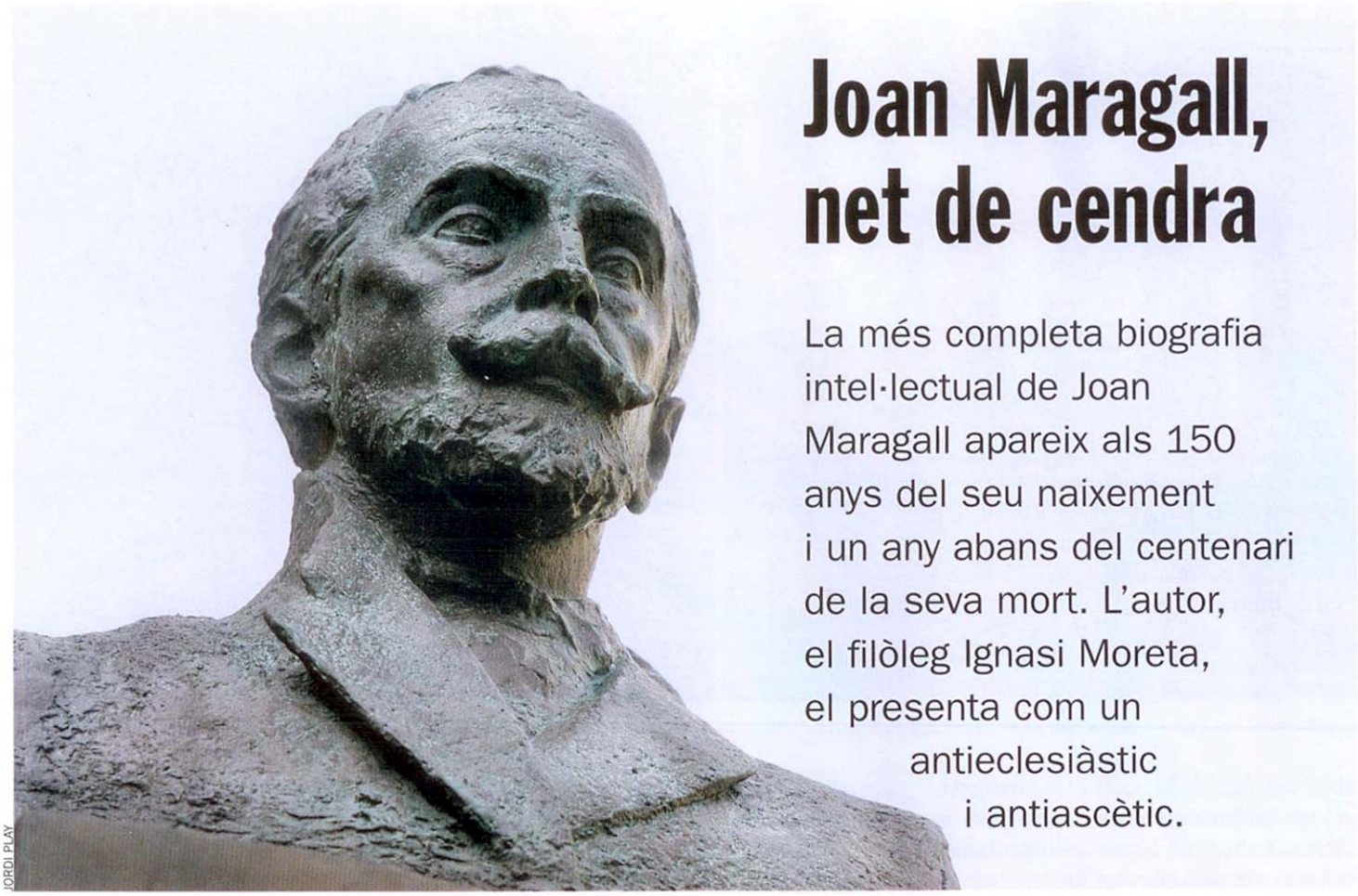

JORDI PLAY

Joan Maragall, net de cendra

La més completa biografia intel·lectual de Joan Maragall apareix als 150 anys del seu naixement i un any abans del centenari de la seva mort. L'autor, el filòleg Ignasi Moreta, el presenta com un antieclesiàstic i antiascètic.

Un bust de Joan Maragall, obra d'Ernest Maragall Noble, fill del poeta, presideix des del dia 10 d'octubre la plaça de Molina de Barcelona.

El catolicisme ha volgut fer seu Joan Maragall (Barcelona, 10 d'octubre del 1860 - 20 de desembre del 1912), bo i convertint l'intercanvi intel·lectual amb Torras i Bages en una relació d'amistat i admiració que no va existir mai: s'ha confós cortesia amb acatament.

Per a l'esquerra, els articles catòlics convencionals que va publicar a la premsa conservadora són la prova d'un ferm reaccionarisme. No s'ha estudiat a fons quin va ser el seu autèntic pensament religiós, el que expressava amb sinceritat quan el podia construir amb llibertat, ja fos en poesia –sempre–, ja fos –a vegades– en forma d'article periodístic, i també en la intimitat de la correspondència amb els amics.

Clergues i filomarxistes han compartit la visió del Maragall conservador.

Ignasi Moreta (Barcelona, 1980), professor d'Humanitats de la UPF, pensa que la lectura que han fet de Maragall la dreta i l'esquerra és "ingènua". Ho diu després de dedicar la seva tesi de doctorat al pensament religiós de Maragall.

La tesi s'ha convertit en el llibre *No et facis posar cendra. Pensament i religió en Joan Maragall*, que publica a l'editorial que ell mateix va fundar i dirigeix, Fragmenta.

El títol és un vers del poema "Dimecres de cendra" que, per a Ignasi Moreta, mostra l'autèntic pensament religiós de l'escriptor, que era el d'un home vitalista, sensual i hedonista, i, alhora, el d'un home anticlerical, antieclesiàstic i fins i tot antiascètic.

El poema ens diu que el catolicisme institucional era un fre a la sensualitat. Cada Dimecres de Cendra, els sacerdots imposen cendra sobre el front dels fidels, i, en temps de Maragall, els recordaven que eren pols i que en pols es convertirien.

Amb el vers "no et facis posar cendra", la veu poètica convida la noia destinatària del poema a no escoltar la predicació que li aconsella la negació de la corporeïtat. Li diu que no tingui esment "de la trista paraula/ que diu el sacerdot". Un catòlic com cal podia titllar de trista la paraula d'un sacerdot?

No et facis posar cendra, diu a la destinatària, perquè el color rosat "que duus al front i als llavis/ no t'ha sigut donat - per cendrosos agravis,/ que t'ha sigut donat,/ verge de la sang tendra,/ per uns altres esblaims - que no són pols ni cendra".

És a dir, el color rosat de les seves carns li ha estat donat per a una altra mena de defalliments que no els ocasionats per la contenció dels sentits.

"És –considera Ignasi Moreta– un poema vital, sensual, amorós, i en última instància, religiós."

Religiós? "Sí, perquè negant una religió opressora de la vida, el que fa Maragall és afirmar una religió dignificadora de la condició corporal. El 'no' del títol és la negació d'una negació: per tant, una afirmació. L'afirmació del cos, del plaer, de la vida."

El poema, considera Moreta, és una magnífica síntesi del pensament religiós d'un escriptor sens dubte antiascètic, però no pas antimístic. Maragall valora el present, l'instant: per això, per a ell l'eternitat no és allò que ve

després, sinó allò que som cridats a viure aquí i ara.

L'estudiós confirma les paraules d'un gran amic de Maragall, Francesc Pujols: "Si els místics ho són de la realitat suprasensible, Maragall fou un místic de la realitat sensible."

És, diu Moreta, una *mística salvatge*, en el sentit que la utilitza Michel Hulin per designar aquestes formes d'experiències no religioses. L'adjectiu *salvatge* fa referència al fet que són experiències no educades en un marc religiós.

Primera biografia intel·lectual. És la primera biografia intel·lectual sobre l'escriptor i la que té en compte no únicament la seva obra, sinó els seus escrits íntims, com ara l'epistolari.

El relat permet de distingir diversos Maragalls. El primer (1860-1890) comença amb un infant plenament catòlic que, en l'adolescència, abandona progressivament l'adhesió fervorosa a la religió. En la joventut, recupera la religió, però amb un llenguatge més proper a un panteisme d'arrel romàntica que no pas al catolicisme.

El Maragall jove, tot i que exteriorment sembla que no trenca amb les pràctiques catòliques, es manifesta en els seus escrits completament aliè al cristianisme. La seva religió és una exaltació de la natura, l'art, l'amor, la bellesa: en definitiva, una religió romàntica i estètica.

De la sistematització teològica que fa als escrits autobiogràfics i a les cartes als amics, allò que queda en el seu pensament un cop ha passat el Romanticisme juvenil és aquesta convicció: la relativitat dels sistemes religiosos convencionals i la importància dels lliures itineraris religiosos en cerca d'una autèntica vivència del misteri.

Al mateix temps, se sent aliè a l'estament social al qual pertany, la burgesia, i postula un retorn a la natura sense la mediació de la societat ni de les institucions.

El segon Maragall (1890-1901) s'integra en la societat burgesa que havia rebutjat fins aleshores. El catolicisme forma part del nou ordre que ha decidit d'acceptar: l'accepta acríticament, però també sense fer-ne bandera. Cal dir que els primers anys escriu molt poc sobre qüestions religioses.

JORDI PLAY

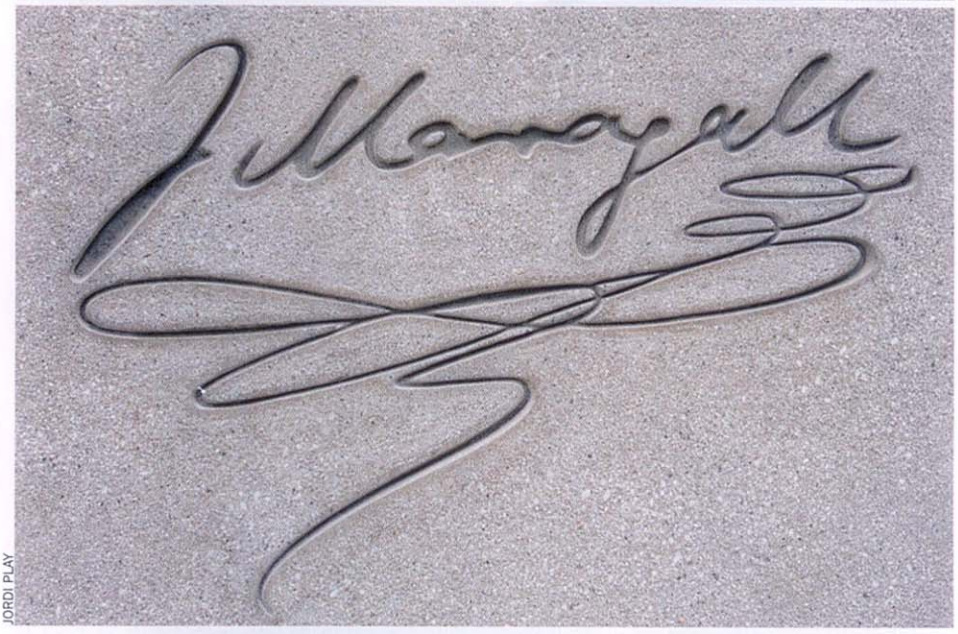

JORDI PLAY

La signatura del poeta apareix a la peanya de pedra de tres metres d'alçària que sosté el bust. La casa familiar del poeta és al carrer d'Alfons XII, ben al costat de la plaça de Molina.

Progressivament, es va fent perceptible una cristianització dels anhels de joventut d'anar sempre *més enllà*, que es transformen en la crida a anar *més amunt*. Poèticament, es mostra fidel a una religió còsmica no institucionalitzada.

En aquesta etapa, coexisteixen dos Maragalls, segons la tribuna utilitzada. En poesia, exalta una religiositat lliure i desinstitucionalitzada. Però en prosa, atès que la publicava a la premsa conservadora, mostra el respecte pel Catecisme.

Ara bé, no s'està de rebutjar la idea d'una Església que vol reconquerir llocs de poder i d'influència, ni d'apellar a l'espiritualitat dels cristians. Es tracta, diu Moreta, d'optar per la mística enfront de l'apologètica.

En la tercera etapa (1901-1906) Maragall s'acull al llenguatge neoespiritualista modernista finisecular i fa una crida a recuperar les dimensions espirituals de l'ésser humà. Als seus articles, pot tractar de les qüestions religioses des d'una òptica força convencional, però és ben palès el seu distanciament dels qui per a Maragall representaven l'ortodòxia catòlica, els seus amics Torras i Bages i Gaudí.

En tots els escrits sobre el bisbe de Vic, Maragall manifesta devoció per ell, però no deixa d'expressar-hi subtilment les seves discrepàncies. Quant a Gaudí, les diferències sobre el

EL TEMPS

El filòleg i editor Ignasi Moreta, a la seu de l'editorial Fragmenta, amb el llibre que dedica a Joan Maragall. A sota, el famós retrat al carbó del poeta, realitzat per Ramon Casas. Finalment, Joan Maragall, a cavall, preparat per a una excursió al massís de Costabona, el 1901, des de Camprodon.

EL TEMPS

pensament religiós de l'arquitecte les confessa en carta a Pijoan.

El 1905, a partir dels articles "Montserrat" i "La Virgen de Agosto", publicats al *Diario de Barcelona*, Maragall comença a treure vels. Hi relaciona devocions catòliques amb cultes pagans. El segon article, va dir a un amic, era "un xic enverinat".

El darrer Maragall. L'últim Maragall (1906-1911) és el més Maragall. La seva paraula poètica, assagística i periodística assoleix una profunditat i una densitat superiors. L'escriptor s'endinsa en terrenys d'especulació nous. Afina la seva terminologia filosòfica, per donar un sentit com més va més precís a les paraules clau de la construcció intel·lectual que va elaborant, com és obligació de tot pensador.

El Maragall madur crida els seus coetanis a una fe viva, mentre reflexiona a fons sobre la relació entre temps i eternitat: s'adona de l'existència en la seva vida d'instants privilegiats de sentiment oceànic, però s'interroga sobre la resta del temps quotidià. Conclou, finalment, que la tasca a què són cridats els humans és a convertir tots els instants en eterns, de manera que s'assoleixi una vivència de l'eternitat en el temps.

Distanciament radical. Ignasi Moreta arriba a la conclusió, un cop vist com es perfila el pensament de Maragall, que l'actitud envers el món i la seva contraposició amb el més enllà constitueix el seu distanciament més radical respecte al catolicisme del seu temps. L'escriptor fa explícit aquest distanciament polemitzant directament amb la teologia catòlica i rebutjant tota religió que impliqui un menyspreu a la terra, a la sensualitat, al plaer.

Maragall expressa aquesta opció *voluptuosa* ben aviat a través de la paraula poètica, especialment amb l'exaltació de figures com Arnau o Serrallonga i amb la crítica a contrafigures com el capellà de "Dimecres de Cendra".

A la primera part de *Visions & cants*, (1900) aplega cinc poemes dedicats a personatges catalans llegendaris o històrics, el Mal Caçador, Joan Garí, el Comte Arnau, Jaume I i Joan Sala i Ferrer, Serrallonga. Tots, tret de Jaume I, són transgressors: el Mal Caçador és un profanador; Joan Garí, un monjo violador i assassí; el Comte Arnau, un vividor aliè a la religió i a la moral; i Serrallonga, un bandoler orgullós.

Molts dels poemes del volum –sobretot, "Dimecres de Cendra"– constitueixen una reflexió sobre la tensió entre la vivència de la religió en la natura i la vehiculació institucional eclesiàstica.

Malgrat que biogràficament situem Maragall dins la religió institucionalitzada, en tots els poemes de *Visions & cants* on apareix aquesta tensió, s'opta inequívocament per la religió en la natura. Maragall hi rebutja les parets dels temples, l'ascetisme, els codis morals, les imatges sagrades, i aposta per una religiositat que doni llibertat als impulsos espontanis de l'home.

En un temps i un país en què els debats teològics eren un combat al qual els laics catòlics no eren convidats i en què la coacció social de l'Església dificultava, gairebé impedia, l'exposició d'idees divergents, Maragall es trobarà en un principi obligat a expressar el seu pensament religiós a través de figures de ficció i, fins i tot, en alguns dels seus articles, haurà de fer aparents defenses de l'ordre dogmàtic establert.

Tot plegat, considera Moreta, són vels que amaguen l'autèntic pensament de l'escriptor, de molts dels quals s'anirà alliberant amb els anys.

Si durant uns anys sembla haver-hi una certa divergència entre la poesia antieclasiàstica i la prosa catòlica, al final de la seva vida, tots dos gèneres expressaran allò que abans aflorava només en el vers.

"Maragall –ens diu Moreta– s'acosta més a la nostra sensibilitat religiosa que no pas a la del seu temps. Formulacions de Maragall que s'apartaven de l'ortodòxia, avui serien considerades ortodoxes."

L'estudiós no es limita al pensament religiós de Maragall. També tracta de l'evolució de l'escriptor amb relació a la causa obrera, amb la qual acaba solidaritzant-se, i perfila quins autors el van influir més. Finalment, aprofundeix en les relacions amoroses de Maragall, els seus primers amors, previs al prometatge definitiu amb Clara Noble.

El misteri d'Haidé. Un d'aquests amors, proposa Moreta, es troba darrera la figura enigmàtica d'Haidé, protagonista de diversos poemes. S'ha dit que podia ser l'escriptora francesa Marie Marguerite Laborde, esposa d'Alexandre de Riquer, però la va conèixer després de la redacció dels poemes d'Haidé. Per a Moreta, és una Amanda de la qual va estar molt enamorat de jove. Va coincidir-hi al Liceu, però, a diferència de Teresa Ferran Vila, amb qui va festejar, no va intentar-hi mai cap aproximació.

La carta en què Maragall, segons diversos testimonis –com Raimon Maragall Noble, fill del poeta, i Maurici Serrahima–, explicava a la dona la història d'Haidé de debò, ha desaparegut de l'Arxiu Maragall. Val a dir que el riquíssim epistolari de Maragall adreçat a Clara Noble és consultable però no publicable, per voluntat de la família. Sembla poc oportú, diu Moreta, continuar posant sota reserva uns textos que, bé que relacionats amb la intimitat matrimonial, són els d'un home públic mort fa gairebé cent anys i que, d'alguna manera, ens pertany a tots, no solament als seus néts.

Lluís Bonada

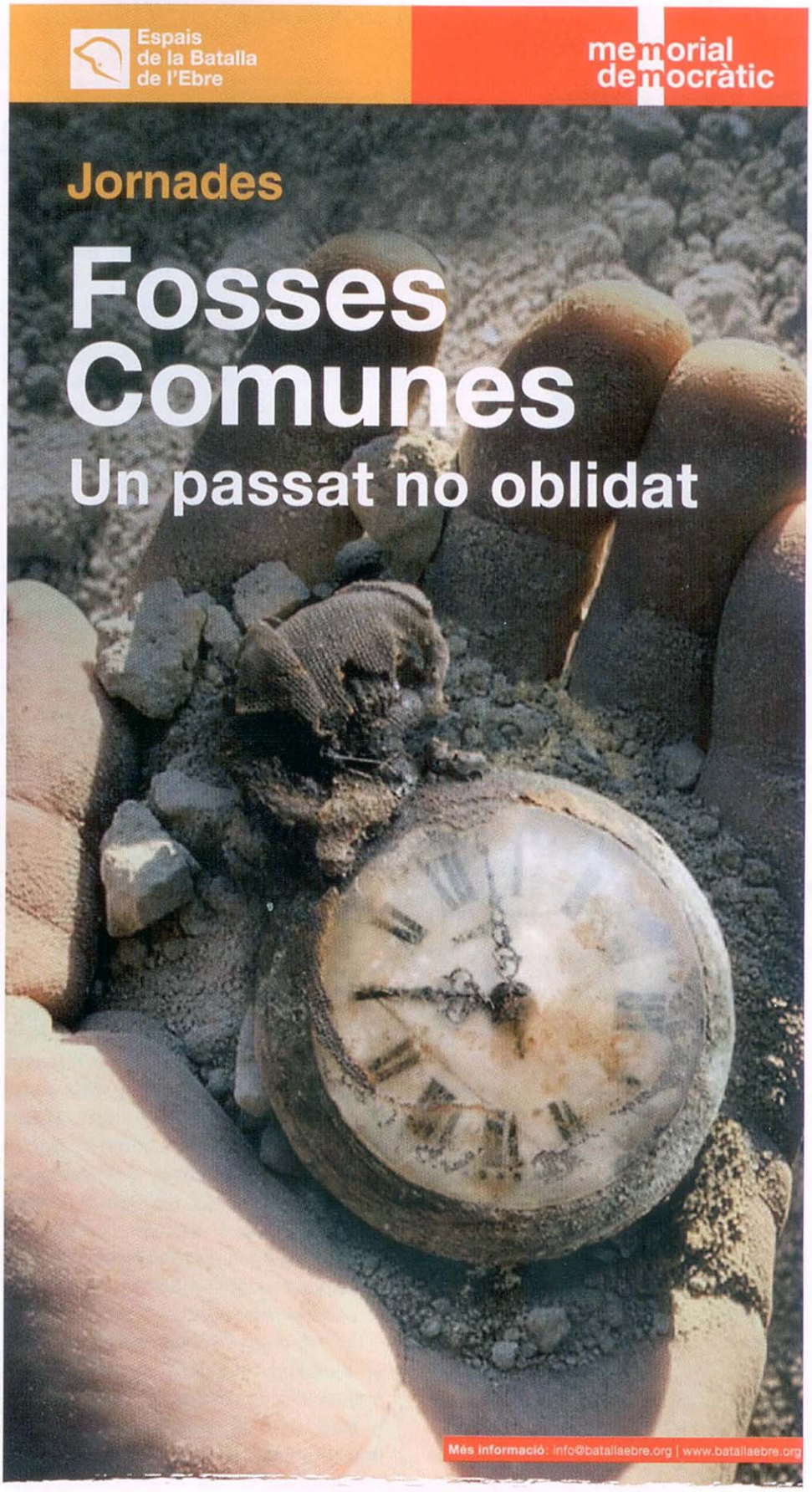

Dies de guerra, diàlegs de pau

Del 22 al 24 d'octubre de 2010. Palau del Castellà (carrer del Call, s/n) de Gandesa.

memorial democràtic · Generalitat de Catalunya · Ajuntament de Gandesa · CEBE Centre d'Estudis de la Batalla de l'Ebre · CO MEBE Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre · Universitat Rovira i Virgili